

Srečko Kosovel: *Ikarjev sen: dokumenti, rokopisi, pričevanja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.

Ob stoletnici rojstva Srečka Kosovela je precej pozornosti zbudila novica, da sta urednika Aleš Berger in Ludwig Hartinger v knjigi *Ikarjev sen* objavila dva ducata besedil, ki so bila doslej dostopna samo v pesnikovi rokopisni zapuščini. Bralcu, ki bi ta besedila želel spoznati, urednika nista olajšala iskanja, saj jih nista posebej označila. Razlika med javnosti znanimi in prvič objavljenimi teksti je skrita v načinu transkripcije. Medtem ko je Anton Ocvirk v svojih prepisih, ki jih je bil pripravil za izdajo Kosovelovega *Zbranega dela*, med drugim dodajal ločila in posodobil nekatere besede, se je Barbara Korun, ki je pripravila nove prepise, potrudila, da so ti čim bolj dobesedni. Kdor torej ne pozna vsake Kosovelove pesmi, bo lahko nove objave v *Ikarjevem snu* prepoznal iz primerjave med faksimiliranimi Kosovelovimi zapisi ter vzporednimi prepisi Ocvirka in Korunove.

Prepoznavni znak, da gre za prvo objavo, so zvezdice in vprašaji, s katerimi urednika opozarjata na dvome oziroma nejasnosti pri razbiranju besed, ali pa na primer beseda "solnce", saj jo je Ocvirk v nasprotju s Kosovelom pisal brez črke l. Rokopisi, objavljeni v *Ikarjevem snu*, so prepričljiv dokaz, da prepisovalca nista imela zmeraj lahkega dela. Kosovelova pisa-va je včasih precej berljiva, poteze so obvladane, tako da lahko sklepamo, da gre za čistopise. Večkrat pa so pesmi dobesedno vržene na papir, očitno brez misli na morebitnega bralca in težave, ki bi jih ta utegnil imeti ob prebujanju skozi rokopis. Popravkov, npr. prečrtanih besed, je malo, vendar to ne pomeni nujno, da Kosovel svojih verzov ni popravljaj. Iz pričevanja njegovega študijskega prijatelja Petra Martinca, ki je objavljeno tudi v *Ikarjevem snu*, vemo, da je pesnik veliko pesmi vrgel v koš. Ugibamo lahko, da je šlo za osnutke znanih pesmi, s katerimi še ni bil zadovoljen, ne pa za povsem neznane pesmi.

Besedila, ki so v *Ikarjevem snu* objavljena prvič, po umetniški vrednosti ne dosegajo bolj znanih pesmi, več zapisov je sploh fragmentarnih ali na ravni osnutkov. Omenjena besedila ne bodo bistveno spremenila že izoblikovane podobe o Kosovelu, saj vsebinsko in formalno ostajajo v okviru znane poetike. Njihova objava je ne glede na to dragocena, saj najbolj neposredno kažejo, da je Kosovel, kot ga poznamo, konstrukt literarne zgodovine oziroma zlasti Antona Ocvirka. Če ob prebiranju kake druge izdaje Kosovelovih pesmi zlahka pozabimo, da je za tisk ni pripravil avtor sam, se nam to ob *Ikarjevem snu* ne more zgoditi. S tega stališča lahko pozdravimo tudi uredniško odločitev, da so v Ocvirkovih prepisih ohranili njegove posege v pesmi in jih niso skušali nadomestiti z domnevno pravim branjem. Kosovela, kot že rečeno, v glavnem poznamo prek Ocvirka, njegovo branje je, zlasti s posredovanjem šole, postalo tudi naše. Tako na primer vemo, da "ciklame" iz istoimenske pesmi "dehtijo / same / same / same". Toda Kosovelov rokopis je na tem mestu (vsaj za nestrokovnjaka) dvoumen, namesto "same" bi prav tako lahko prebrali "neme". Ocvirk se je odločil za rimo (ciklame – same), pesnik je morda ni uporabil. Drobna, v kontekstu ogromnega opusa vsebinsko in formalno precej nepomembna razlika v branju je pomenljiva zato, ker bralca grobo opomni, da t. i. pravi pomen ni dosegljiv. Vedno gre za interpretacijo, in Ocvirkova ni najslabša. Če pustimo ob strani vprašanje, koliko škode je slovenski poeziji povzročilo Ocvirkovo odlašanje z objavo *Integralov*, se ob primerjavi njegovih prepisov s Kosovelovimi rokopisi zdi, da ni zakrivil posebej hudih popačenj.

Izbor stopetdesetih pesmi, ki jih prinaša *Ikarjev sen*, je vsebinsko in formalno uravnotežen. Zdi se, da ni zanemarjeno nobeno motivno ali tematsko območje, vključene so tradicionalne impresije in moderni konsi, reproducirana je lepljenka. Stote obletnice Kosovelovega rojstva smo se spominjali dober mesec pred vstopom v Evropsko unijo in v tem kontekstu so postale zanimive njegove pesmi, v katerih omenja Evropo, na primer *Ekstaza smrti*, ki je uvrščena tudi v *Ikarjev sen*. Kosovel je v svoji poeziji večkrat uporabil motiv potopa, ta je sicer znan zlasti iz *Biblije*, vendar o njem govorijo številni miti. Kosovelova raba ustreza razlagi, da gre za simbol očiščenja in novega rojstva. Konec sveta ali biblično apokalipso so ljudje pričakovali v številnih zgodovinskih obdobjih, na primer ob koncu prvega tisočletja, na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ob koncu 20. stoletja. Nemški ekspresionisti so idejo o koncu sveta povezali s kritiko civilizacije in v obdobju pred prvo svetovno vojno so, podobno kot italijanski futuristi, celo verjeli, da bi vojna lahko pomenila tako očiščenje, kot ga simbolizira potop. V Kosovelovem času je evropsko javnost še vedno razburjala Spenglerjeva knjiga *Propad Zahoda*. O svojem razumevanju ideje o propadu Evrope je Kosovel pisal v predavanju z naslovom *Umetnost in proletarec*: "Ako govorimo o propadu Evrope, mislimo na propad razpadajočega kapitalizma, ki sicer še skuša z vsemi sredstvi kraljevati po Evropi, ki pa bo kakor vsaka krivica moral tekom let propasti. Tako je tudi razumeti mojo pesem *Ekstaza smrti*" (*Zbrano delo I*, 485). Simboli v *Ekstazi smrti* ustrezajo Kosovelovi

(samo)interpretaciji: sonce najprej poskrbi, da vse utone v žgočem, rdečem morju, potem pa sije na mrličje z zlatimi žarki. Simbolni pomen potopa je v tem primeru pripisan soncu, običajno pa se očiščenje dogaja v pravem morju. Kosovel je motiv potopa najbolj razvil v *Tragediji na oceanu*, tudi objavljeni v *Ikarjevem snu*. V njej ocean izrecno simbolizira tako uničenje kot očiščenje: "Ta ocean, strašno odprt, / bodočim življenje, nam pa smrt." Čeprav je potop nujen za prenovo človeštva, je opisano dogajanje grozljivo. Zares srhljivi pa postanejo verzi iz *Ekstaze smrti*, če jih, ne da bi jih iztrgali iz konteksta, ki jim ga je odmeril pesnik sam, beremo kot napoved dogodka, ki je še pred nami: "Lepa, o lepa bo smrt Evrope; / kakor razkošna kraljica v zlatu / legla bo v krsto temnih stoletij, / tiho bo umrla, kot bi zaprla / stara kraljica zlate oči." Smrt stare Evrope bo, če zaupamo preroški moči kraškega poeta, lepa in neboleča, predvsem pa to ne bo konec zgodovine, ampak priložnost za rojstvo nečesa novega.

Med pričevanji, ki so ponatisnjena v *Ikarjevem snu*, je na prvem mestu pismo Antonije Kosovel, v katerem družinski prijateljici opisuje pogreb svojega sina. Ganljivo je vnovič brati, koliko utehe je strta mati našla v lepoti žalostnega dogodka, kako tolažljiva je bila zanjo misel na Srečku ljubo solnce, na katero gleda njegov grob. Tudi za spomine drugih ljudi, Srečkovih sorodnikov in prijateljev, lahko rečemo, da iz njih veliko izvemo o govorcih samih, o njihovem odnosu do pesnika in njegovega genija. Sodobno, osebno branje Kosovelove poezije pa se, upajmo, ne bo ustavilo pri dokumentih in pričevanjih, ampak bo iskalo svojo pot.